

Kungabesöket

- oktober 2008

Så närmar sig det kungabesök som många har sett fram emot både i Gammalsvenskby och i hela Ukraina.

Onsdagen den 1 oktober

Jag åker bil från Kungsgården vid 4-tiden på morgonen för att hinna i tid till Austrians flight mot Wien klockan 07.10. När jag hunnit några mil, upptäcker jag till min förtvivlan att jag glömt något viktigt. Jag måste i all hast återvända och hämta det kvarglömda. Det innebär att jag med råge tvingas utnyttja de 120 kilometer i timman som den nya motorvägen mellan Älvkarleby och Uppsala bjuder på. I allra sista minuten når jag fram till gaten på flygplatsen, där kommunalrådet Lars Thomson från Gotland just är på väg ombord.

Utan missöde kommer vi fram till Wien där Kjell Knutas, kyrkoherde i Norra Kyrketorp, ansluter. I Odesa möter oss Pasja från Chumak och vi får i bilen också sällskap med en holländare som håller på med företagets nya ketchuplinje. Bilfärden går till en början ganska lugnt, men när Pasja får reda på att den bil vi åker i redan i kväll måste genomgå en säkerhetskontroll inför kungabesöken, ökas farten betydligt.

När vi närmar oss Gammalsvenskby kan vi konstatera att den nya vägen, Kungsvägen som vi kallar den, är klar till invigningen i morgon. Den har säkert varit farbar några veckor. Däremot har man inte gjort det minsta åt resten av vägsträckan fram mot byn. Den befinner sig i samma skick som tidigare.

När vi närmar oss Schlangendorf, möts vi av en alldeles ny skylt som hälsar oss välkomna till Zmijivka på fyra språk. Och när vi sedan passerar gränsen mellan Mühlhausendorf och Svenskbyn står en likaledes ny skylt med texten "Gammalsvenskby". Vid Stadsparken har vägen fått kraftiga räcken. Men i övrigt ser det mesta sig likt ut. Något litet har förbättrats på de gator som kungen i morgon skall gå från kyrkan till dagis och vidare till sjukhuset.

Vi kör fram till prästgården, där Kjell och jag skall bo under de närmaste dagarna. Oleksandr Kvitka sitter vid köksbordet och äter kvällsmat tillsammans med sin fru. När vi installerat oss i ett av rummen i den stora prästgården, får vi också kvällsmat i köket. Det känns som om vi är accepterade som familjemedlemmar.

Jag går tillsammans med Oleksandr igenom morgondagens program. Han talar om för mig exakt vad han kommer att säga på ukrainska, så det skall bli lättare för mig att översätta. Vi enas om en mycket kortfattad presentation, eftersom den tid som står till buds är ganska knapp. Damkören skall sjunga och kungaparet skall samtala med de närvarande svenskarna från byn. Kvitka hade en gång hoppats på att kunna ha en hel gudstjänst, men det har han av naturliga skäl fått avstå från.

Kyrkan har fått pengar från Chumak, så att vissa reparationer har kunnat göras. Bland annat har det västerländska tornet fått en alldeles ny "plåthuva". De utlovade statliga pengarna har uteblivit. Vad som särskilt har byggts utanför kyrkan är en toalett med två rum som också erbjuder varmvatten. Det måste vara den i särklass mest eleganta i byn. Man kan nästan ana att den kommer att bli föremål för en hel del skämt. Redan har folk frågat om församlingen bygger en korvkiosk med ölförsäljning.

Det är en stor grupp svenskar som kommit till högtiden och som vanligt inkvarterats i olika familjer. Huvudarrangör för kungaparets vistelse i Zmijivka är Lolo Sturén

som idag skall se till att tusen detaljer faller på plats. In i det sista trasslar det till sig, men troligen kommer ändå allt fungera utmärkt i morgon.

Torsdagen den 2 oktober

På morgonen är fortfarande reparationsarbetena i byn i full gång. Det putsas och fejas in i det sista. Toaletten vid kyrkan, som har två rum med kaklade väggar, är inte klar och måste färdigställas. Men hantverkarna gör sitt allra bästa och någon timma före besöket har de hunnit med det som skall göras. Färgen har dock knappt torkat. Också på andra ställen i byn rättas en del skavanker till. Tage Brolin skickar i den allra sista minuten ut Viktor Norberg för att skotta bort litet jord på vägen vid gravgården.

Toaletten på kungabesökets morgon

Från Ovansjö har jag med mig Svenska kyrkans flagga och vi hissar den på den något för korta flaggstång som finns rest utanför kyrkan. De rödgula färgerna lyser upp och ger en härlig kontrast till det gröna lövverket runtomkring.

Svenska kyrkans flagga

Nervositet är stor och tilltar ju närmare besöket rycker. Vi placerar ut bänkar i kyrkan och hämtar två stolar från prästgården på vilka kungaparet skall sitta. Det är knappast något för en kung och en drottning. Vi övar kransnedläggning och uppställning inne på kyrkogården.

Utanför kyrkan samlas människor på gatorna. Längs fram står tre medaljhängda äldre herrar i militär uniform. De utgör det mest färgglada inslaget i folkmassan som intensivt väntar på kungens ankomst. Det är två överstar och en äldre löjtnant. Men det är inte vilka gamla officerare som helst. De är alla tre kosackhövdingar, hetmaner, eller atamaner som det heter på ryska. De påminner oss om en gammal svensk förbindelse, den mellan Karl XII och kosackhövdingen Mazepa på 1700-talet.

Några kosackhövdingar

Innan kungaparet anländer till byn inviger de tillsammans med guvernören i Chersons län den nya vägen. På utsatt tid kommer en buss i full fart och kör en bit förbi grinden in till kyrkan, innan den bromsar in. Några kanske tror att det är kungaparet. Utrusande kommer emellertid en hord av fotografer och journalister för att om möjligt få en så bra plats som möjligt.

Efter ungefär tio minuter uppenbarar sig så två nyare bussar. Kungaparet färdas i den första. När kungen och drottningen kommer ut stiger jublet. Damkören sjunger den svenska nationalsången "Du gamla, du fria" och flickan Katarina Malmas överlämnar en blomsterbukett till drottningen. Vid grinden presenteras den ortodoxe prästen och byns borgmästare.

Sedan hälsar kungaparet på några av gästerna och går sedan fram till minnesstenen utanför kyrkan, där en kör från skolan sjunger och Lilija Malmas och Viktor Buskas hjälper kungaparet att lägga ner en krans vid detta monument över den värsta stalintidens offer. Med på besöket från den svenska regeringens sida är justitieminister Beatrice Ask.

Under det att vi går in i kyrkan sjunger den ortodoxa församlingens kör från läktaren. Den ukrainsk-ortodoxe prästen Oleksandr Kvitka hälsar kungen och drottningen välkomna och berättar i korthet om kyrkan som nu fungerar som kyrka både för den ortodoxa och för den svenska församlingen. Den svenska damkören sjunger fyra sånger. Oleksandr och hans son sjunger i sin tur en liturgisk bön för kungen och drottningen. Därpå ber vi Fader vår, var och en på sitt språk.

Jag försöker sammanfatta besökets karaktär genom att använda en sliten formulering: *"Aldrig har så få väntat så länge på något så stort."*

Efteråt överlämnar kungen två ljusstakar till kyrkan och jag får 50 000 kronor att tillsammans med Carl Sturén disponera för hjälparbete i byn. Av Oleksandr Kvitka får kungen och drottningen två bilder i trä och några textilier som tillverkats i byn.

När sedan de flesta lämnat kyrkan, samtalar kungen och drottningen med de närvarande svenskarna. Det flesta är mycket talföra och vill gärna berätta om Gammalsvenskby och det de upplevt under livet. Ivern blir så stor att vi får försöka fördela ordet mellan dem som vill säga något. Det är bara Lily Hansas som är litet motig och säger: "Jag orkar inte tala med er." Men det beror nog på att hon har blivit en smula yr av att stå så länge. Så småningom tinar även hon upp. Den enda som inte syns till är Maria Norberg.

Kungen får reda på att hans syster, prinsessan Desirée, har besökt byn. Det var en gång nära att också prins Carl Philip kom till Zmijivka i samband med ett svensk flottbesök i Sevastopol. Då tillät emellertid inte den ukrainska säkerhetstjänsten det. Men några i byn berättar gärna myten om att Carl Philip ändå besökte byn inkognito.

Medan alla går ut ur kyrkan sjunger den ortodoxa kören. Efteråt ställer man upp på kyrktrappan för fotografering.

Kungaparet med några av dem som varit med i kyrkan

Så vandrar kungaparet och alla vi andra upp till daghemmet, där den nya lekparken, en gåva från ett svensk företag, invigs av drottningen.

Efter det promenerar vi vidare till sjukhuset, där chefsläkaren Aleksander Zablude får ta emot en EKG- apparat som SE-banken skänker till sjukhuset.

På väg till bussen kommer en kvinna, Feodora Lysak, fram till kungen med bröd och salt. Hon tycker det känns fel att kungen inte fick det, när han kom till byn. Vad hon inte vet är att det varit ett medvetet beslut från arrangörerna att inte vid varje nytt besök erbjuda kungaparet detta. Nu får de emellertid det av henne och låter sig väl smaka.

Ett sista farväl till kungaparet tar Viktor och Buskas med fru och barn. Sedan går bussarna med kung, drottning och uppvaktning till Kachovka för ett besök på företaget Chumak. Morgondagen kommer kungen och drottningen att ägna åt Krim.

Vi som stannar kvar i byn samlas till lunch på borgmästarens restaurang. Där blir stämningen hög och de kvarvarande sjunger efter ett tag både andliga och världsliga sånger, ukrainska som svenska.

Efter måltiden åker jag tillsammans med Peter, Roland och Mikael, tre av de yngre svenskar som just nu besöker byn, hem till Anna Portje i Schlangendorf. Anna ligger till sängs och är ganska svag. Hon talar långsamt och berättar för oss att hon har ett stort sår på underbenet som gör att hon inte kan gå upp. Hon har hela tiden någon av sina söner hemma hos sig. Hon reagerar inte för att en kamera sätts upp och att bandspelaren är på, det som hon tidigare med all kraft har värjt sig mot.

Det är ibland som om Annas ögon vore riktade någon annanstans bortom tid och rum. De får då en märkelig glans. Det känns som om Anna inte har långt kvar.

Anna Portje i sin säng

Anna återger än en gång hur det var när hennes far satt arresterad och fick besök av sina närmaste. Det är en av de mest fruktansvärda upplevelserna i hennes liv. Hon gör långa pauser, men hennes minne sviker inte.

På kvällen tittar vi på TV hos familjen Malmas. Några av oss har blivit intervjuade och vi får se hur Lilija Malmas gör sin dotter Katarina fin inför kungabesöket.

Fredagen den 3 oktober

Vi går några stycken upp till Maria Norberg för att höra hur det är med henne. Hon har nyligen kommit tillbaka till byn efter att ha blivit utvisad från Sverige. Hon är emellertid inte hemma, men grannfrun berättar att hon bara gett sig av till affären för att handla. Vi hittar henne också där, men det verkar inte som hon har lust att tala med oss. Vi ger oss dock inte utan tränger oss igenom hennes ovilja och lyckas till slut få kontakt med henne. Det märks att hon är rejält bedrövad.

Tage, Kjell och jag följer med henne hem. Snyftande berättar hon vad som hände igår. Säkerhetstjänsten kom och hämtade henne med bil på morgonen.

”De berättade ingenting. Vi stod där det är datjor utanför Berislav. Så sade en: Bilen gick sönder.” Så stod vi där tio, elva, tolv, tretton, två, tre och fyra. Så körde de mig

tillbaka. Hela tiden fick jag sitta i bilen. Så kom jag hem. Då kom min dotter och frågade: Mamma var ni varit så lång tid? Alla svenskar var i kyrkan och du var inte här. De sade att de måste ta två fruar in till stan och sedan åka till Kachovka. Men de ljög för mig. Jag har ingenting gjort. Jag kom från Sverige och så gjorde de så här med mig. De skulle straffas, så som de gjorde med mig. Den 23 september kom jag hem från Sverige. Tisdagen den 16 september blev jag utvisad med flyg från Sverige till Finland. Vi kördes med bil till S:t Petersburg och där sattes vi på tåget. Det tog ett par dygn till Krivij Rig. Sedan åkte jag buss därifrån till Berislav, där mina barnbarn hämtade mig. Det var fint i Sverige. Karl-Gustav sade hela tiden. Maria, du måste åka med mig. Det är så trevligt. Du kan inte sitta allena i stugan. Du, Karl-Erik, var ju på fäboden och såg hur fint det var där. Jag vet inte varför de gjorde så med mig. Jag har varit och hälsat på min syster, Lily, två eller tre gånger, sedan jag kom hem. Bra att du kom hem, säger alla. Jag skulle bara ha velat att barnen hade fått stanna där. Barnen fick gå i svensk skola och de talade bra på svenska. De gick i åttonde och nionde klasserna. Det var så bra lärare i Sverige. De grät, när man sade att de måste åka tillbaka till Ukraina. De fick tårar i ögonen. Vi ville inte. Det var bra där och vi ville bo där. Så kan de inte göra med mig. Min granne kom in idag och frågade varför jag gråter. Jag kan inte förstå varför jag fick stå där på vägen”.

En naturligt nog sorgsen Maria

Maria tror att det var de andra svenskarna i byn som gjorde så att hon inte fick vara med på kungabesöket. Men vi försöker förklara att det nog inte var så. I stället var alla så rädda, därför att kungen var här och Maria just hade blivit utvisad från Sverige. Säkerhetstjänsten vågade helt enkelt inte låta Maria träffa kungen.

Men jag gjorde ingenting. Vem var det som hade sagt åt dem att jag hade kommit från Sverige? Men det visste förstås alla att jag just hade kommit från Sverige, där jag hade varit i sju månader.

Vi berättar för Maria om alla de säkerhetsåtgärder som vidtagits under kungabesöket. Till och med i kyrktornet satt två beväpnade män. Maria håller med:

”Och här på alla vägarna stod de. De var rädda för att någon skulle göra något med vår konung. Alla väntade ju att de skulle få se honom. Men jag är varken arg eller ledsen över att jag blev utvisad. Jag förstår att de var rädda för mig”.

Så småningom har Maria återfått sin balans och hon bjuder oss på kaffe.

Efter ett tag är Maria nästan sig själv

Vi går sedan till Marias syster Lily Hansas. Det är en helt annan Lily vi möter idag än under kungabesöket. Hon är tillsammans med sin systerson Kolja i full färd med att rensa vindruvor. Det finns inte en tillstymmelse till svaghet hos denna Lily som tycks vara laddad av energi. Det verkar som om alla krämpor är som bortblåst.

Lilys systerson Kolja i färd med att rensa druvor

Lily Hansas har återfått sina krafter

Jag frågar henne vad hon tyckte om kungabesöket:

”Ingenting. Nå, han var bra och tack för att de har kommit på besök, han och hans fru. Men här är ingen ordning som det var på våran sovchos. Det var bättre förr. Du ser själv. Från maj månad hade vi inget vatten. Men nu på morgon tog jag in vatten i flaskan och i hinken. Jag måste tvätta kläder. Men vad skulle jag säga där i går. De andra är klokare. Jag kunde inte säga något”.

Idag har Lily vatten

På väg från Lily Hansas tittar vi in på läkarmottagningen. Där visar läkaren Aleksandr Zablude stolt upp EKG-apparaten som sjukhuset fick som gåva.

Gåvan från SE-banken

Dessutom bjuder han hem oss ett kort ögonblick. Vi går då genom hans trädgård, där han ingående beskriver för oss hur han sköter sin rosenplantering som bland annat innehåller en vacker, svart ros.

Zabludas svarta ros

Efter samtalet med Aleksandr Zabluda besöker vi Milita Prasolova och Lidija Utas på ålderdomshemmet eller internatet som man kallar det här.

Milita på sin säng

Jag frågar Milita vad hon tycker om kungens och drottningens besök:

”Bra var det. Förut har jag sett honom i boken. Men nu kunde jag tala med honom. Silvia gick ut genom grinden och jag stod vid trädet. Då tittade hon och jag gjorde en slängkyss mot henne och hon gjorde en sådan kyss tillbaka. Han är inte sådan att han inte vill prata med folk. Han är bra. Hon också. När jag kom hit frågade ryssarna vad han hade på sig. De trodde att han var klädd som en kung. Men han var som en man med kostym på sig. Hon var också vanligt klädd. De trodde att han hade krona på sig. Men han kom inte hit. De väntade på honom här också. Jag är nöjd. Nu har jag sett kungen och drottningen, nu kan jag dö. Nu kan jag gå ut till min man. Han har väntat femton år därute”.

Och Lidija, är du nöjd?

”Jaa. Jag säger att det var roligt att få se dem, att de har kommit en så lång väg för att hälsa på oss. Ni skulle alla ha ett stort tack för att ni inte glömmer oss”.

Lidija Utas och Kjell Knutas har mycket att tala om

Snart återgår samtalet till mera näraliggande problem. Milita säger att hon bara får 150 grivna i månaden i pension. Hon jämför detta med de 1 100 grivna som hon menar att Maria Norberg får. Men då räknar hon inte med att hon har mat och husrum på internatet.

*”Men jag får ju själv köpa medicinen. Förra månade köpte jag mediciner för 100 grivna. Allt är ju så dyrt. Förr när jag köpte det kostade det bara en eller två grivna. Nu kostar det sex, åtta eller tio grivna för sex tabletter.
Min TV satte de upp på skåpet, när de sade att kungen skulle komma. De tänkte att kungen och drottningen skulle komma in här. Men de kom inte in.
Det är bra att ni kommer till oss så att vi får prata lite”*

Milita saknar sitt hus och skulle gärna ha velat bo kvar. Hon tänker också på sin tidigare granne, Gustav Annas

”När jag körde ut stod Gustav hela dagen vid grinden. Vi hade varit grannar i 57 år. Där stod han så gul. Jag såg på honom, han hade astma. Han blev så tjock att han inte orkade något. Jag sade åt honom: Du har astma så som min Nikolaj hade”

Dagen efter är det inte så mycket som märks av kungabesöket i by. Kvar står naturligtvis toaletten utanför kyrkan och Svenska kyrkans flagga vajar fortfarande på den alldeles för korta flaggstången. Framför minnesstenen står den krans som kungen lade ner. I övrigt har allting återgått till vardagen. Man kan undra om Zmijivka nu återvänder till sin törnrosasömn.

Minnesstenen med gårdagens krans

Sent på eftermiddagen går jag över till Klosterdorf för att se hur långt det grekisk-katolska kyrkbygget har hunnit.

Den grekisk-katolska församlingens kyrka och kapell

Plåttaket har kommit på plats och några hantverkare är i full färd med arbetet. Det dröjer nog inte länge förrän det kapell som under många år har tjänat som kyrka för den unierade församlingen har gjort sitt.

På kvällen samlas vi som brukar resa till byn på borgmästarens restaurang för att samtala om våra erfarenheter. Den ende vi saknar är Sven Bjerlestam som under sin vistelse i Tadjikistan drabbats av gulsot. Sven var med i går men det blev litet för ansträngande, så han måste återvända till sjukhuset.

Vid middagsbordet

Det traditionella tredje talet till kvinnan hålls av Kjell Knutas. I det erinrar han om en av de klassiska kvinnogestalterna i Gammalsvenskbys moderna historia. Kjell fick vid en middag här i byn frågan om vem som var Zmijivkas stiligaste kvinna. Den frågande räknade nog med att själv bli utpekad. Men Kjell tänkte efter en stund och sedan svarade han utan minsta tvekan i rösten: Emma Malmas.

En annan kvinna som betytt mycket inte minst för undervisningen i svenska under de senaste åren, Christian Sturén, harrangerades också.

Tage Brolin och den gotländske "borgmästern" Lars Thomson i livligt samspråk

Zmijivkas borgmästare Jermolenko på Tages andra sida

Lördagen den 4 oktober

Tidigt på morgonen hämtar en av Chumaks bilar för färd mot flygplatsen i Odesa. Det har den här gången varit ett kort men intensivt besök. Mitt under kungabesöket har ännu en av de farsartade politiska intrigerna på hög nivå utspelats i landet. Premiärministern Julia Timosjenko skulle samma dag som kungen var i Zmijivka avlägga ett besök hos premiärminister Vladimir Putin i Moskva. Samtidigt skulle president Viktor Jusjtjenko åka till Lviv. Då tog den senare helt enkelt den förras flygplan under förevändningen att hans eget inte gick att använda. Det visade sig emellertid att presidentens flygplan faktiskt var funktionsdugligt.